

Erken Görünüm

Journal Pre-proof

1787 Tarihli Kefalet Defteri'nde Menlik Kazası

Dr. Öğr. Üyesi Betül TEZCAN

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü,
ANKARA.

e-posta: betultezcan@aybu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7524-6334

DOI: 10.30794/pausbed.1731750

Dergi adı: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Journal Name: Pamukkale University Journal of Social Sciences Institute

Gönderilme tarihi/Received: 01.07.2025

Kabul tarihi/Accepted: 11.09.2025

Bu makaleyi şu şekilde alıntılایn: Tezcan, B. (2025). "1787 Tarihli Kefalet Defteri'nde Menlik Kazası", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 71, xx-xxx.

To cite this article: Tezcan, B. (2025). "Menlik District in the Kefalet Register Dated 1787", *Pamukkale University Journal of Social Sciences Institute*, 71, xx-xxx.

This is a PDF file of an article that has undergone enhancements after acceptance, such as the addition of a cover page and metadata, and formatting for readability, but it is not yet the definitive version of record. This version will undergo additional copyediting, typesetting and review before it is published in its final form, but we are providing this version to give early visibility of the article. Please note that, during the production process, errors may be discovered which could affect the content, and all legal disclaimers that apply to the journal pertain.

Bu, kabulden sonra kapak sayfası ve üst veri ekleme, okunabilirlik için biçimlendirme gibi geliştirmelere tabi tutulan bir makalenin PDF dosyasıdır, ancak henüz dosyanın kesin sürümü değildir. Bu sürüm, son haliyle yayınlanmadan önce ek dosya düzenleme, dizgi ve incelemeden geçecektir, ancak makalenin erken görüldüğünü sağlamak için bu sürümü sağlıyoruz. Üretim sürecinde içeriği etkileyebilecek hataların keşfedilebileceğini ve dergi için geçerli olan tüm yasal uyarıların geçerli olduğunu lütfen unutmayın.

1787 TARİHLİ KEFALET DEFTERİ'NDE MENLİK KAZASI

Öz

Osmanlı toplumunun öz denetim mekanizmasının önemli bir parçasını kefalet sistemi oluşturmuştur. Bu yöntemle bireyler, çeşitli sorumlulukları birbirleri ile paylaşmışlar ve dolayısıyla onların devlete karşı olan maddi ve manevi yükümlülüklerinin garanti altına alınması sağlanmıştır.

Osmanlı Devleti'nde çeşitli sebeplerle uygulanan kefalete asayiş sorunlarının yaşandığı dönemlerde sıklıkla başvurulmuştur. Bu anlamda Rumeli'deki eşkıyalık faaliyetleri sırasında, bölge halkının eşkiya çıkmaması veya eşkiyaya yardım etmemesi için kefalete bağlandığı bilinmektedir. 1787 tarihli Menlik Kazası'na ait Kefalet Defteri bu maksatla tutulan bir defter olma özelliğine sahiptir. Bu defter göstermektedir ki kefalet kayıtları birer tahrir niteliği taşımaktadır ve onlar vasıtasıyla ilgili bölgenin gerek idarî/yerleşim birimleri gerek buralarda meskûn erkek nüfusunun tespitini sağlamak mümkündür. Nitekim bu çalışma ile Menlik Kazası'nın nüfus ve demografisine dair veriler içeren Kefalet Defteri kapsamında, bugün Bulgaristan'ın küçük bir şehri olan Menlik'in XVIII. yüzyılın sonlarındaki durumuna ışık tutulmuş olacaktır. Bu vesile ile şehrin idarî ve sosyo-demografik tarihine ilişkin olarak literatüre katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Osmanlı Devleti, Kefalet, Kefalet Defteri, Menlik.*

MENLİK DISTRICT IN THE KEFALET REGISTER DATED 1787

Abstract

The kefalet system constituted an important part of the self-control mechanism of the Ottoman society. With this method, individuals shared various responsibilities with each other and thus their material and moral obligations towards the state were guaranteed.

Kefalet was applied for various reasons in the Ottoman State and was frequently used during periods of public order problems. In this sense, it is known that during the banditry activities in Rumelia, the local people were vouched for each other to prevent them from becoming bandits or helping bandits. The Kefalet Register of Menlik District, dated 1787 has the characteristic of being a register kept for this purpose. This register also shows that the kefalet records have the nature of census and through them it is possible to determine both the administrative/settlement units of the relevant region and the male population living there. In fact, this study will shed light on the situation of Menlik, a small city in Bulgaria today, in the late 18th century, within the scope of the Kefalet Register, which contains data on the population and demographics of the Menlik District. In this way, it is aimed to contribute to the literature regarding the administrative and socio-demographic history of the city.

Keywords: *Ottoman State, Kefalet, Kefalet Register, Menlik.*

1. GİRİŞ

Kefalet sözlüktür; “birinin vereceği bir meblağı veya edeceği bir işi velhasıl bir taahhüdü ifa etmediği takdirde onun yerine ifa etmeyi deruhte eylemek muamele-i kânuniyesi, kefil ve zâmin olma” şeklinde tarif edilmektedir (Şemseddin Sami, 1317: 1171). Fıkıh terimi olarak bir kişinin, bir hakkın güvence altına alınması amacıyla, asıl borçlunun alacaklı karşısındaki sorumluluğuna katılması veya birinin teslimini üstlenmesidir (Apaydın, 2022: 168). Kefalet sözleşmesiyle, alacaklının daha sonra doğabilecek mağduriyetinin giderilmesi garanti edilmektedir (Saydam, 1997: 68). Kişiyi mahkemeye hazır etmeye yönelik nefse (şahsa) kefillik ve borç kefilliği manasında mala kefillik olmak üzere iki şekilde kefalet söz konusudur (Serahsî, 2008: 240). Şahsa kefillikte borçlu ya da davalının mahkeme veya belirlenmiş bir yere getirileceğine kefil olma durumu söz konusudur ve bu açıdan kefilin borcu, bir tazminat değil, daha ziyade bir teminat veya teslim yükümlülüğüdür (Kahraman, 1998: 301-302). Hâsılı kefalet uygulaması, suç işleyen şahsın bulunmasını güvence altına alır (Yazıcı, 2013: 168). Bu noktada kefaletin ferdi ve ayrıca esnaf yoklaması mahiyetinde esnaf gruplarına yönelik olanlar, asayiş sorunları sırasında tüm halkı kapsar nitelikte bulunanlar, gayrimüslimlerin cizye ödemelerinde uygulanan kefiller gibi umumi olmak üzere iki kısma ayrıldığını, bunların temelde aynı noktaya dayandığını belirtmek yerinde olacaktır (Ertuğ, 2000: 5-6). Pratikte, bireysel kefillik konularında kefaletin karşılığı yalnız maddî yükümlülükleri yerine getirmek olmayıp kefil, kefilliğini üstlendiği suçluyu teslim etmekle sorumlu olur ve gerektiğinde suçlu getirilene kadar onun yerine hapsedilirdi (Saydam, 1997: 72). Daha açık ve pratiğe işaret eden hâliyle kefaleti, bir ya da birden çok konuda, bir veya birden fazla şahsın, kefil oldukları şahısların yapılmaması gereken şeyleri yapmayacağına veya vaat ettiği şeyleri yerine getireceğine, bunlar yerine getirilmediği takdirde kendilerinin sorumlu olacağına dair taahhüdü şeklinde ifade etmek mümkündür (Ertuğ, 2000: 5). Dolayısıyla buradaki açıklamaya uygun nitelikte kefalet, Osmanlı Devleti’nde sıklıkla başvurulmuş bir garanti altına alma yöntemi olmuştur.

Kefalet, yoğun olarak alacak-verecek meseleleri gibi bilhassa ticari işlemlerde, halkın zararına mâni olmak için devlet işlerinde tercih edilmiş, bunun dışında iskân siyaseti çerçevesinde ve vergi ve askerlikle ilgili mesuliyetlerin yerine getirilmesi konularında da başvurulmuş yöntemlerden biri olmuştur (Saydam, 1997: 68). Osmanlı Devleti’nde, birtakım nedenlerle uygulanan kefaletin temelde ekonomik gerekçelerle başvurulmuş bir denetim aracı olduğu belirtilebilir. Bir bakıma devlet ekonomik yükümlülüklerin yerine getirilmesini bu şekilde garanti altına almış görünmektedir. Daha genel perspektifte ise eşkıyalık türünden büyük çaplı asayiş sorunlarına engel olmak ve ondan doğacak zararların önüne geçmek gayesiyle etkin bir yöntem olarak kefaletten istifade edilmiştir ki buradaki uygulama nefse kefalet kapsamına girmektedir.

Osmanlı toplumunda bireylerin birbirlerinin sorumluluklarını alarak öz denetim sağlamaları maksadıyla bu sistemden istifade edildiği açıktır. Bu muamele ile ahalinin birbirleri adına yükümlülük altına girmeleri hasebiyle, menfi tutumlardan birbirlerini alıkoymaları da beklenmiş görünmektedir. XVI. yüzyıldan beri, varyasyonları ile aktif şekilde kullanılan ve bireysel sorumluluğu içinde bulunan geniş grubun kolektif sorumluluğu hâline dönüştüren bu sistem içerisinde devlet, bireyleri kendi tekilliğinden daha çok ait olduğu grubun bir parçası kabul ederek otokontrol mekanizması oluşturmuş, bir noktada bireyleri bulundukları toplum içinde zorunlu bir bağ ile birbirine sorumlu kılmıştır (Kırlı, 2010: 184-185; Kırlı ve Başaran, 2011: 8; Ünlü, 2023: 92).

Kefalet kapsamında, topluca kefile bağlanmış ve birbirine karşı sorumlu kılınmış olmaları bakımından bölge halkı alttan üste kadar, müteselsilen bu sorumluluğu paylaşır, devlet nazarında bir suçun önlenmesi veya cereyan etmiş bir suçun karşılığının verilmesi noktasında tam da bu hususa dayanarak yükümlü sayılırdı. Celali isyanları sebebiyle, kefaletle kayıt altına alınma sürecinde ilk olarak köy, kasaba ve şehirlerde bütün erkekler gruplar halinde mahkemeye getirilir, her erkek özellikle genç bir erkeğe kefil olur, köyün veya mahallenin kethüdası da kefillere kefil olur, imam veya papaz da kethüda ile birlikte hepsinin kefilliğini kabul ederdi (Akdağ, 2019: 199). Bu noktada yerel idarî birimler altında idarî ve dinî kimliği ile aktif rol alan, bu kimlikleri ile bulundukları mahallerde, toplum üzerinde bir otorite tesis etmiş olan şahısların kefalet sisteminin önemli bir tarafı oldukları ifade edilmelidir. Bilhassa asayiş sorunlarının ortaya çıktığı bir durumda, bunun bir gereği olarak uygulanan kefalette bahsi geçen yükümlülüğün önemi daha net anlaşılmaktadır.

Osmanlı Devleti’nde kefaletle ilgili önemli bir uygulamaya, arşivde III. Selim dönemine ait “esnaf kefalet defterleri” adıyla kayıtlı defterler vasıtasıyla ulaşılmaktadır. Bu defterler, ilk etapta İstanbul’da kefilsiz olarak kalan ve çalışan nüfusun belirlenerek sürülmesini, ancak esasında İstanbul’daki bütün esnafın istatistikî veri dökümünün yapılmasını amaçlayan sayımları belgelemektedir (Kırlı, 2010: 183). Bu defterlerde medrese öğrencileri, han ve bekâr odalarında kalanlar, sur içi ve dışındaki dükkân, bağ, bahçeler ile kayıkçılar, hamallar ve sakalar gibi bütün İstanbul esnafı kayıt altına alınmıştır (Kırlı ve Başaran, 2011: 7). Kefaletin başka uygulamalarla beraber kullanıldığı da görülmektedir. XX. yüzyılın başlarında Rumeli’de yaşanan isyan faaliyetlerine tedbir olarak nasihat heyetleri tertip edilip gönderilmiş, yine kefalet uygulamasından yararlanılmaya devam edilmiştir (Öztunç, 2021: 321). Dolayısıyla farklı uygulamalar bir arada kullanılarak toplum üzerinde daha etkin bir denetim sağlanmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Celali İsyancıları sırasındaki olağanüstü karışıklık durumlarında İstanbul’dan

gönderilen ve teftişçi denilen geniş yetkili kimselerin halkı sorguya çekmenin yanında, gerektiğinde bütün köylünün kadılık merkezlerine gelerek mahkemede birbirlerine kefil olmasını istediği, bunun da köylü üzerinde ciddi bir külfete dönüştüğü bilinmektedir (Akdağ, 2019: 200).

XVIII. yüzyılda bir tür nüfus sayımı niteliğindeki müteselsile kefalet uygulamaları daha sistematik ve periyodik olarak yapılmaya başlamış olup bunlara dair tutulan kefalet defterlerinden bir kısmı esnaf ağırlıklı ve ticarî nitelikli kayıtları ihtiva ederken bir kısmı güvenlik ve otokontrol amacıyla birbirine kefil olan kişilerin kaydını içermektedir (Menekşe, 2024: 351). Yukarıda izah edildiği şekilde, asayiş sorunlarının sıkça yaşandığı dönemlerde, caydırıcı olma ve garanti etme niteliğinden hareketle, pek çok kazada kefalet sisteminin işletildiği bilinmektedir. Kefalet uygulaması, isyan ve eşkıyalık türünden hadiselerle karşı alınmış önemli ve etkin tedbirlerden biri olarak durmaktadır. Öyle ki III. Selim döneminde Dağlı İsyanları olarak anılan ve 1791 itibarıyla Rumeli’de başlayan isyan silsilesine reayanın katılmasını önlemek amacıyla birçok Rumeli kazasında kefaletle başvurulmuştur. Bu amaçla emir çıkarılmış ve kazalara gönderilmiştir. Rumeli Valisi Mehmed Hakkı Paşa’ya gönderilen hükümde, Rumeli’de ortaya çıkan eşkıyanın tasalluttan alıkonması için kasaba ve köylerde reayanın birbirine kefil olması, içlerinden herhangi bir eşkıya çıkarsa yakalayıp teslim etmeleri hususu yazılmıştı (18 Cemaziyelahir 1211/ 19 Aralık 1796, BOA, C.DH., 10/497). Bu suretle Osmanlı Devleti bölge halkının eşkıyaya karışmaması ve herhangi bir yardımda bulunmaması amacıyla devreye soktuğu kefalet uygulamasıyla Sofya, Köstendil, Samakov, Kırkkilise (Kırklareli), Hayrabolu, Çorlu, Rusçuk, Akçakazanlı, Zağra-i Atik, Tatarpazarı, Razlık, Nevrekop, Demirhisar ve Zihne gibi pek çok Rumeli şehri kefaletle bağlamıştır (Ünlü, 2023: 92).

Esasında Rumeli’nin çeşitli yerlerinde eşkıyalık faaliyetlerinin daha önce ortaya çıkıp bir süreden beri devam ettiği, faaliyetlerin durdurulması ve alınacak bazı tedbirlere ilişkin ilgili kazaların idarecileri tarafından gönderilen bir dizi ilamdan anlaşılmaktadır ki ilam gönderenler arasında Menlik Naibi el-Hac Hasan da bulunmaktadır. 1785 tarihli ilamında el-Hac Hasan, Rumeli’nin orta ve sol kollarındaki kazalarda zuhur eden eşkıyanın ortadan kaldırılması için gönderilen emrin yerine getirilmesi hususunda gerekli ehemmiyetin gösterileceği, bir kazada herhangi bir yağma ve öldürme faaliyeti olursa ayan ve zabitanın sorumlu olup cezalandırılacağı ve emrin mahkemede açılıp okunduğunu bildirmektedir (3 Zilhicce 1199/ 7 Ekim 1785, BOA, AE.SABH.I., 89/6097). Bu bağlamda uzunca bir zamandır süregelen eşkıyalığa karşı alınan çeşitli tedbirler kapsamında, bu faaliyetlere iştiraktan alıkonulmak üzere Menlik Kazası’ndaki reayanın 1787 yılında kefaletle birbirlerine bağlandıkları anlaşılmaktadır. Bunun takibini çalışmanın temel kaynağı olan 823 Numaralı Kefalet Defteri’nden sağlamak imkân dâhilindedir. Çalışma kapsamında ele alınan bu defterde, şahsa kefil olma türünden bir kefalet söz konusudur.

Osmanlı Arşivi’nde bireysel meselelerle ilgili kefalet işlemlerini belgeleyen birçok tekil evrak bulunmaktadır. Belgelerden bazıları çeşitli suçları sebebiyle tutuklanan, sürgün, kalebendlik, zindanbendlik vb. cezalar alan kişilerin kefil göstermek suretiyle serbest bırakılmalarına yönelik hükümleri içermektedir (10 Rebiülahir 1111/ 5 Ekim 1699, BOA, A.DVNSMHM.d., 111/474; 29 Saban 1121/ 3 Kasım 1709, BOA, A.DVNSMHM.d., 116/1076; 20 Zilhicce 1124/ 18 Ocak 1713, BOA, A.DVNSMHM.d., 117/1030; 23 Rebiülevvel 1177/ 1 Ekim 1763, BOA, A.DVNSMHM.d., 115/1951). Köy ve mahallelere ait herkesi kapsayan genel nitelikteki kefalet uygulamalarına dair defterlerin yanı sıra ticarî nitelikli kefil kayıtlarına, şer’iye sicilleri veya teftiş defterleri gibi defterler içerisinde rastlamak mümkündür (Yazıcı, 2013: 167; Çelik, 2014: 24; Toprak, 2015: 30). Bunlar haricinde tek bir fon altında olmayıp farklı tasnifler içinde dağınık hâlde yer alan, defter türünde kayıtlar da mevcuttur. Bunlardan biri Menlik Kazası’na ilişkin olarak tutulmuş ve bu çalışmada temel kaynak olarak kullanılan 823 Numaralı Kefalet Defteri’dir. Bu türden kefalet defterleri, bir akdi belgelemekten öte, muhtevastaki Osmanlı kazasını çeşitli yönleri ile sunması nedeniyle oldukça kıymetlidir. Öyle ki bu sayede ilgili kazanın yerleşim birimlerini, birtakım nitelikleri ile kaydedilmiş kefaletle tabi erkek nüfusunu ve bunların dinî ve etnik olarak mensubu olduğu grupları ve ekonomik uğraş alanlarını tespit etme imkânı bulunmaktadır. Çalışmanın dayanak noktasını da bu husus oluşturmıştır. Menlik, her ne kadar küçük bir Osmanlı kazası niteliğinde olsa da bulunduğu mevki, sosyo-demografik yapısını incelemeye değer kılmalıdır. Bu münasebetle çalışmada Kefalet Defteri’nin içerdiği veriler çerçevesinde Menlik Kazası’nın 1787 tarihli bir fotoğrafı ortaya konulmuştur.

2.MENLİK KAZASI

Grekçe Melenikos’tan hareketle Melenik de denilen Menlik, Siroz’un 55 kilometre kuzeybatısında, Karasu (Struma) Nehri’ne bağlı bir çayın üzerinde ve dağlık bir mahalde, Petriç ve Nevrekop arasında bulunan küçük bir yerleşim alanıdır (Şemseddin Sami, 1316: 4454; İnciciyan ve Andreasyan, 1974: 22).

Menlik; 1526, 1532 ve 1533 yıllarında Köstendil Sancağı’ndaki Ustrumca Kazası’na, 1530’da Paşa Sancağı dâhilindeki Demirhisar/Timurhisar Kazası’na bağlı bir nahiyedir (Stoyanovski, 1974: 225). 1530 tarihli tahrirde Menlik’in “Nâhiye-i Menlik, tâbi-i kazâ-i Timurhisâr” ibaresi düşülerek Solkol kazalarından Timur-hisar’a bağlı olduğu gösterilmiştir (167 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-ili Defteri, 2003: 7; Osmanlı Yer Adları I, 2013: 19). 1538’de karışıklığa mahal vermeyecek şekilde Menlik’in yine Timurhisar Kazası’na bağlı bir nahiye olduğu kayıtlıdır (Osmanlı Yer Adları I, 2013: 19). XVII. yüzyılın ortalarında bu idarî durumun değişerek Menlik’in Paşa

Sancağı'na bağlı müstakil bir kadılık olduğu bu döneme ait bir mevkûfat defterinden takip edilmektedir (Sezgin, 2007: 184; Stoyanovski, 1974: 225). Aynı yüzyılın sonlarına doğru ise bu defa Köstendil Sancağı'na ilhak edilmiştir (Stoyanovski, 1974: 225). 1740-1741 tarihli bir yazmada da Köstendil Sancağı'nın kazalarından biri olarak geçtiği tespit edilmiştir (Halaçoğlu, 1999: 889). 1870-1878, 1879-1883, 1885-1888 yıllarında, 1867 islahatı sonrası teşkil edilen Selanik Vilayeti'nin sancaklarından biri olan Siroz'a bağlı bir kaza konumundadır (Demirel, 2016: 12-14).

1519 tarihli bir maliyeden müdevver defterde Köstendil Livası'na bağlı bir nahiye olarak karşımıza çıkan Menlik'in merkezinde Müslümanların ve Kiptilerin yaşadığı görülmekle beraber, bunlar haricinde biri isimsiz 22 gayrimüslim mahallesi tespit edilmiştir. Bu mahallelerden bazılarının "nam-ı diğer, nam-ı bi'n-nefs" ibareleriyle çeşitli mahallelerin adlarından sonra yazılması daha eski olup bölünmek/birleşmek suretiyle bunlardan yeni mahalleler teşkil edildiğini düşündürmektedir (BOA, MAD, 170: 27a-31b).

1530'da Menlik merkezinde 1 Müslim, 22 gayrimüslim ve 2 Kipti mahallesi bulunmaktadır ki nahiyede 252 hane, 16 mücerred (bekar) olmak üzere toplam 268 Müslim, 4.579 hane, 519 mücerred, 128 bive, 220 muaf, 87 Kipti olmak üzere toplam 5.533 gayrimüslim mevcuttur (167 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-ili Defteri, 2003: 2-3). Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde işaret edildiği üzere, Rumeli'de Filibe'nin Tatarbazarlığı Kasabası, Sofya'nın Vitoş Dağı Yaylağı, Kızanlık, Karye-i Çadırılı, Karye-i Hiranova, Karye-i Dimyanova, Karye-i Gıranıçse, Karye-i Dimivale, Karye-i Rebivala, Plevne, Siroz, Karaferye, Usturmca'nın yanında Menlik'te de yörük nüfus bulunmaktadır (Eğnim, 2013: 13).

1831 tarihinde Siroz Sancağı'na bağlı Menlik 4 mahalleden oluşan bir kasaba konumundaydı ve Mahalle-i Atık'te 52, Mahalle-i Cedid'de 62 Müslüman; Dere Mahallesi'nde 80, Dragoş Mahallesi'nde 762 gayrimüslim, bunun yanında Dere Mahallesi'nde 74, Varoş Mahallesi'nde 632 gayrimüslim Kipti olmak üzere toplam 1.662 erkek nüfus ikamet ediyordu (Demirel, 2016: 50-51). Bu tespitin yapıldığı çalışmada, yine bu tarihte 20 çiftlik ve 32 köy olmak üzere toplam 52 yerleşim biriminde, büyük çoğunluğu gayrimüslim olmak üzere, Kipti nüfus da dâhil toplam 8.238 gayrimüslimin ve 1.083 Müslüman erkeğin kayıtlı olduğu belirtilmiştir (Demirel, 2016: 52-54). Karpat'ın icmalleri esas alarak hazırladığı çalışmasında ise, 1831 yılında Menlik Kazası'nın nüfusu 5.360 kişi gösterilmiş olup bunun 918'inin Müslüman, 4.182'sinin gayrimüslim, geriye kalan 260'ünün ise Kipti olduğu ifade edilmiştir (Karpat, 1985: 109). Menlik'in tahminen 1839-1842 tarihli Tanzimat'ın uygulandığı kazalardaki nüfus sayılarına dair bir icmal defterde, 818 Müslüman, 3.985 reaya, 211 Kipti olmak üzere toplam nüfusu 5.014'tür (Özekmekçi, 2020: 306-308).

İlk olarak nahiye hüviyetiyle karşımıza çıkan Menlik'in daha sonra kaza statüsüyle Paşa ve Köstendil Sancaklarına bağlı olması, XIX. yüzyılda Siroz Sancağı'nın kazalarından biri olması idarî durumunun zaman içinde değişen bir seyir izlediğini göstermektedir. Bu noktada ilk dönemler idarî anlamda nahiye ve kaza ayrımının belirgin niteliklerle ve kesin çizgilerle yapılmadığı ifade edilebilir, ancak Menlik'in kaza statüsünü etkileyen iki karakteristik yönü bulunan sosyo-ekonomik bir durum arz etmiş olduğu da söylenebilir. Bu iki yönden ilki coğrafi konumu itibarıyla, yukarıda da belirtildiği gibi dağlık bir arazide yer almasıdır ki aynı zamanda doğusunda Nevrekop, kuzeyinde Cuma-i Bala ve Razlık, batısında Petriç konumlanmıştır; bir diğer unsur ise ekonomik faaliyetlerdir ve XIX. yüzyılın sonlarında Menlik'in ekilir biçilir arazisi 50.000-60.000 dönüm kadar olup buğday, arpa, darı, mısır, çavdar, yulaf, pirinç, tütün, pamuk, susam ve haşhaş yetiştirilen temel mahsullerdir, 13.200 dönüm kadar bağı mevcuttur ve bu bağlardan yıllık 1.000.000 kıyyeden fazla şarap imal edilmektedir (Şemseddin Sami, 1316: 4454). Menlik'in üzüm yetiştiriciliği ve şarap üretimi ile bulunduğu mevkide önemli bir paya sahip olduğu bilinmektedir. Menlik'in statüsünü belirleyen ayırt edici niteliği, coğrafi konumu ve onun belirlediği ekonomik imkân ve sınırları ile yine konumunun etkisiyle Yunan ve Bulgar nüfus için müşterek bir yaşam alanı olmasıdır. Bugün Bulgaristan'ın en küçük şehri, tarihsel olarak Bulgar ve Yunan kültürleri arasında bir temas bölgesi olan ve iki ülke arasındaki siyasî sınıra yakın bir konumda bulunan Menlik'in, kentsel bir statüye sahip, ancak bununla birlikte kırsal hayatın birçok özelliğini taşıyan bir şehir niteliği sergilediği ifade edilmektedir (Nachev, 2015: 126).

3.1787 TARİHLİ KEFALET DEFTERİ'NDE MENLİK KAZASI

Menlik Kazası'na ait Kefalet Defteri, Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi Bab-ı Asafi fonu altında, Divan-ı Hümayun (Beylikçi) Kalemi Defterleri (A.DVN.d.) içerisinde 29 Zilhicce 1201/ 12 Ekim 1787 tarihiyle ve 823 numarasıyla kayıtlıdır. Defterin ilk sayfasında defterin tutulma gerekçesinin, yani kefaletin nedeninin belirtildiği açıklama kısmı mevcuttur. Bu açıklama diğer detaylarıyla birlikte kefalet prosedürüne ilişkin olarak bilgi vermektedir. Buna göre bahsi geçen defterde eşkiya çıkma veya yardım etme ihtimali bulunanlar için kazanın tahririne ihtiyaç duyulduğu yazılmıştır. Ancak bu tahrir faaliyetinin kazanın tüm nüfus verisini içerdığı iddiasında bulunmak yanlış olacaktır. Açıklamanın devamında, kaza ahalisinin cümlesinin birbirlerine kefil olması konusu yer almaktadır. İlama aykırı bir hareket ortaya çıkması durumunda, ayanın kesesinden olmak üzere 10.000 kuruş nezre taahhüt edilmesi açıklama kısmında bulunan yaptırım olarak ayrıca dikkati çekmektedir. Esasında eşkiyalık sebebiyle Menlik'te daha evvel de benzer bir uygulamaya karar verilmiştir. Rumeli Valisi ve Menlik Kadısı'na

gönderilen hükümde, eşkiyanın bir süredir kazada nüfus katli ve yağma faaliyetlerinde bulunduğu ve nizamın sağlanması gereği, ahalinin birbirlerine kefil olup zuhur eden eşkiyayı tutup hükümete teslim etmeleri ve aksi takdirde miriye 10.000 kuruş nezir akçesi vermeleri hususunda taahhüdünün alınması yazılıdır (3 Recep 1172/ 2 Mart 1759, BOA, C.ZB., 53/2618). Sözlükte hükümete karşı muhalif hareketleri sebebiyle bir memleketin halkından tahsil edilen paraya “nezir akçası” ve bu şekilde para alınması durumuna “nezre kesmek” denildiği belirtilmiştir (Pakalın, 1993: 691-692). Osmanlı Devleti’nde nezir iktisadî, içtimâî ve siyasî düzendeki sarsıntılara karşı bir önlem olarak doğmuş, düzeni sağlamak amacına yönelik daha erken tarihli örnekleri olmakla birlikte XVII. yüzyılın sonlarından itibaren yaygınlık kazanıp sistematik olarak uygulanmış bir usûldür (Kalıpçı, 2024: 1, 57; Akman, 2021: 91). Bu manada Menlik Kazası’na ait Kefalet Defteri’nde yer alan nezre dair beyanla kefaletin caydırıcı nitelikteki bir başka usûlle uygulamaya konulduğu anlaşılmaktadır. Böylece kefaletin yerine getirilmemesi durumunda tatbik edilecek cezanın türü ve boyutu da açıkça ifade edilmiştir. Buraya kadar olan kısım haricinde Kefalet Defteri’ndeki açıklama özetle, Menlik Mahkemesi’ne ulaşan hükmün burada kaza ahalisine okunarak ne anlama geldiğinin tek tek anlatıldığı ve daha sonra görevli tarafından kazada mevcut haneler ve içindekilerin tümünün birbirine kefaletle bağlandığı bilgisini vermektedir. Beyanın sonunda, kefile bağlama işleminin yapıldığı Gurre-i Recebü’l-Ferd 1201/ 19 Nisan 1787 şeklindeki asıl tarihi görmek mümkündür.

Yazılı 13 varak ve 25 sayfadan müteşekkil olan defter, kefaletle konu toplam 80 mahalle, köy, eşnaf teşkilatı ve çiftliği belgelemektedir. Bu idarî alanlardan veya yerleşim birimlerinden her biri altında çeşitli unvan ve meslekleriyle bölge halkı erkekler kayıtlıdır. Dağlı isyanları sırasında tutulan bazı kefalet defterlerinde, Samakov Kazası’nda olduğu gibi, kefaletle bağlanan Müslüman ve gayrimüslimlerin 7 yaşından yukarısının bu işleme tabi tutulduğu bilinmektedir (27 Rebiülahir 1211/ 30 Ekim 1796, BOA, A.DVN.d., 842). Ancak bu yaş verisine incelenen Kefalet Defteri’nde yer alan açıklamada rastlanmamıştır. Esasında kefil olma ehliyetine sahip olabilmek için akıllı ve baliğ olma şartı aranmaktadır (Apaydın, 2022: 174). Dolayısıyla bazı kefalet defterlerinde 7 yaş yukarısının belirtilmesi spesifik bir pratik tercih edildiğine işaret etmesi bakımından önemlidir. Çalışmanın kaynağı olan Kefalet Defteri’nde ise, kişilerin eşkiyalık türünden faaliyetlere girebilecek ve kefaletle uygun bir yaşta olmalarının göz önünde bulundurularak şahısların buna göre kayıt altına alındığı söylenebilir. Kefil nüfus içerisinde kadınlar da gösterilmemiştir. Kayıtlarda, kişiler arasındaki akrabalık ilişkisine işaret eden “kardeşi” ve “oğlu” olmak üzere yalnız iki ifade bulunmaktadır. Tüm bu veriler kazada meskûn toplam nüfusun tespitini zorlaştırmaktadır. Bu aşamada, gerek nüfus ve gerek idarî yapılanma ile ilgili olarak defterin sınırlarının dikkate alındığının ve değerlendirmenin buna göre yapıldığının altını çizmekte yarar vardır. İlaveten, asker toplamak veya eşkiya çıkmasını önlemek üzere yapılan tahrirlerin, bölge halkını bu vesile ile kayıt altına alma işlemlerinin aynı zamanda ilk genel nüfus sayımının öncüsü olduğu, XVIII. yüzyılda bu tahrirler ile edinilen sayma ve yazma tecrübesinin genişletilerek nüfus sayımlarına aktarıldığı yönünde değerlendirmeler mevcut olduğunu belirtmek gerekmektedir (Özekmekçi, 2020: 150-153). Nihayetinde bu tarz kayıt altına alma işlemleri, sınırlılıkları ile birlikte, tutulma gerekçesinde de yazıldığı üzere birer tahrir niteliği taşımakta, ayrıca nüfus sayımı özelliği göstermektedir. Elbette kefalet defterlerini amaç ve kapsam bakımından, Osmanlı terminolojisindeki tahrir sistemi ve bu çerçevede tutulan tahrir defterleri ile II. Mahmud döneminde yapılan nüfus sayımları ve bu kapsamda tutulan nüfus defterlerinden ayırmak gerekmektedir.

Menlik Kazası’na ait Kefalet Defteri’nde kayıtlı isimlerle ilgili kefaletle işaret eden açıklamalar, isimler sıralandıktan sonra altta, diğer idarî birime geçmeden hemen önce yazılmıştır. Buradan da birbirlerine kefillik ve/veya idareciler ya da ileri gelenlerin (ashâb-ı çiftlik, çorbacı, ağa vb.) reaya için kefil olması gibi bir detayı elde etmek mümkündür. Hâsılı, birebir bir kefillik alınmadığı ifade edilmelidir. Yani, şahısların bireysel olarak kefilleri veya kime kefil oldukları bilgisi, diğer bazı kefalet defterlerinde olmasının aksine, burada bulunmamaktadır. Daha açık olması adına örneklendirmek gerekirse Sofya mahallelerinde birbirlerine kefil olan Müslümanları gösteren defterde, her bir şahsa kimin kefil olduğunu net şekilde tespit etmek mümkündür (6 Ramazan 1211/ 5 Mart 1797, BOA, D.BŞM.d., 6526). Dolayısıyla buradan Menlik’te aslında kefaletin mantığını ifade edecek mahiyette bir uygulamanın tercih edildiği görülmekte, ahaliden genel bir kefaletle garanti alındığı anlaşılmaktadır. Rumeli’de ortaya çıkan eşkiya faaliyetleri ile kaotik bir ortamın gündeme gelmesi üzerine umumi bir kefaletin uygulandığı Menlik Kazası, Kefalet Defteri çerçevesinde idarî/yerleşim alanları ve nüfusu, bu nüfus ise meslek ve unvanları bakımından aşağıda iki başlık hâlinde izah edilmiştir.

3.1. İdarî Alanlar ve Nüfus

İncelenen Kefalet Defteri, asayiş sorunlarına yol açacak fiillere karşı topluca bir teminat niteliği taşıyan kefalet uygulamasına ve kefalet kaza genelinde uygulamaya konulduğu için Menlik Kazası’nın idarî taksimatına dair önemli veriler sunmaktadır. Bu veriler çerçevesinde ilk olarak mahalleler ifade edilecektir.

Osmanlı mahallelerinde kefalet, esasında asayiş ve güvenliğin temini açısından daha yaygın şekilde bir iç kontrol sistemi olarak uygulanmıştır. Buna göre; mahallelerde kefilsiz şahısların ikametine müsaade edilmemiş, mahalle halkından biri hakkında açılacak soruşturmada ilk muhatap mahalle sakinleri kabul edilmiş, onların

kanaati resmî otoritelerin şahıs hakkında vereceği hükümde etkili olmuştur (Özcan, 2001: 133). Dolayısıyla bu yöntemle mahalleli birbirinden sorumlu olarak öz denetimini sağlamıştır.

Tablo 1: Menlik Kazası Mahalleleri ve Nüfus Verileri

Ad	Müslüman	Gayrimüslim	Toplam
Mahalle-i Cami-i Atik	58	-	58
Mahalle-i Cami-i Cedid	32	-	32
Mahalle-i Baş?	-	29	29
Mahalle-i Lehosa?	-	60	60
Mahalle-i Hristoz	-	23	23
Mahalle-i Metropol	-	31	31
Mahalle-i Ayo Dimitri	-	30	30
Mahalle-i Ayo Nargir	-	20	20
Mahalle-i Ayo Nikola	-	48	48
Mahalle-i Ayo Todor	-	80	80
Mahalle-i Ayo Varvara	-	38	38
Mahalle-i Zapeç	-	65	65
Toplam	90	424	514

Tablo 1'in gösterdiği üzere Kefalet Defteri'nde Menlik Kazası'nda kefaletle bağlanmış 12 mahalle yer almaktadır. Bu mahallelerden 2'sinin bir caminin etrafında şekillendiği anlaşılmaktadır. 1519 tarihli tahrirde gayrimüslimlere ait 22 mahallenin varlığından yukarıda söz edilmişti. Bu mahallelerden bazılarının 1787 tarihli kefalet sebebiyle yapılan kayıta hâlen ayakta kaldığı görülmektedir. Nitekim 1787'de kaydedilen mahallelerden biri olan Ayo Nikola, 1519'da 2 mahallede nam-ı bi'n-nefs şeklinde geçmesinin yanı sıra Manol Rayno Mahallesi'nde nam-ı diğer olarak yazılmıştır (BOA, MAD, 170: 27b-28b). Benzer şekilde Ayo Todor, 1519'da 1 müstakil olarak ve Ayo Rane Mahallesi'nde ise nam-ı diğer olarak geçmektedir (BOA, MAD, 170: 29a-29b). Kefalet Defteri'nde Metropol ve Zapeç olarak varlık göstermeye devam eden mahallelere 1519'da da rastlanmakta, bunların adlarının yanında nam-ı diğer Ayo Yorgi ifadesinin kaydedildiği görülmektedir (BOA, MAD, 170: 28a; 167 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-ili Defteri, 2003: 119). Zaman içerisinde çeşitli değişimler yaşandığı açıktır. Ancak görülüyor ki 1787'ye gelene kadar Menlik merkezi, mahalle sayısı bakımından takriben yarı yarıya bir düşüş göstermiştir. Hatta, her ne kadar sonraki sayımlarda kefalet dönemindekine benzer bir sonuç çıksa da bu düşüşün XIX. yüzyıldaki ilk sayıma kadar devam ettiği, mahalle sayısının 2/3 oranında kayba uğrayarak 4'e kadar gerilediği bilinmektedir (Demirel, 2016: 50). Bu durum Menlik'in kaza merkezindeki idarî birimlerinde ciddî bir sayısal daralma yaşandığına işaret etmektedir.

Kefalet Defteri kapsamında, 1787 tarihinde Menlik Kazası'nın mahallelerinde kayıtlı nüfusa bakıldığında Tablo 1'de de görüldüğü üzere oldukça heterojen bir dağılım dikkati çekmektedir. Cami-i Atik ve Cami-i Cedid Mahallelerinde yalnız Müslüman nüfus vardır ve bu mahalleler dışında, yalnız reayanın bulunduğu Nefs-i Varoş olarak ifade edilen kısımda yer alan Baş? Mahallesi'nden itibaren sıralı toplam 10 mahalle daha tespit edilmiştir (BOA, A.DVN.d., 823: 2/2-4/6). Varoş, şehir veya kasabalarda kale dışında bulunan, genelde Hristiyan mahallelerin yer aldığı bölgeyi ifade eden tabirdir (Şemseddin Sami, 1317: 1482). Dolayısıyla Menlik Kazası'nda buna uygun bir resim ortaya çıkmaktadır. Ek olarak kefalet verilerine göre değerlendirildiğinde, Müslüman ve gayrimüslim mahallelerin birbirinden net olarak ayrıldığı söylenebilir. Osmanlı şehirlerindeki mahalleler bir tanımda; birbirini tanıyan ve birbirinin davranışlarından sorumlu olan kişilerden oluşan topluluğun yaşadığı, aynı mescitte ibadet eden cemaatin aileleriyle birlikte yerleştiği sosyal bir birim olarak tarif edilmiştir (Ergenç, 1984: 69). Görüldüğü üzere Menlik Kazası mahallelerinde bu tanımla örtüşen bir yerleşim söz konusudur. O hâlde Menlik özelinde daha sonradan teşkil edilen mahallelerin Müslüman nüfusun iskânına sahne olurken varoş kısımda yer alan ve eski olduğu anlaşılan diğer mahallelerde Müslümanlaşma veya Müslüman yerleşimi olmadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Tabii ki bu netice, genelleme yapmak ve Osmanlı toplumunda mahalleleşme kültür ve alışkanlığına dair genel bir kaniya ulaşmak için yeterli değildir. Zira cemaat-din anlayışı dinî homojenliği varsaymakta olup Osmanlı şehirlerinde farklı dinî topluluklar ayrı mahallelerde yaşasa da bu kesin bir kural olmamıştır (Düzbakar, 2003: 99). Ancak yine de Osmanlı mahallelerinde Müslümanlar ve gayrimüslimlerin yaşam alanları arasında keskin sınırlar bulunmadığı yönündeki bu tarz tespitler ve incelenen defterin tarihi göz önünde bulundurulduğunda, Menlik özelinde ortaya çıkan netice daha da ilginç durmaktadır.

Nüfusun, sayısal dağılımına bakıldığında ise kaza merkezinde ağırlığının gayrimüslimler lehine olduğu dikkati çekmektedir. Ayrıca sırasıyla Ayo Todor, Zapeç ve Lehosa? Mahallelerinin, 424 kişi olarak kayıtlara yansıyan toplam gayrimüslim nüfus içerisindeki payı daha fazladır. Müslümanların bulunduğu ve diğer Müslüman

mahallesinden daha eski olduğu anlaşılan Cami-i Atik Mahallesi'nin nispeten kalabalık nüfus verisiyle büyük bir mahalle olduğu ifade edilebilir.

Nüfus verileri 1519 tahriri ve 1831 nüfus sayımıyla kıyaslandığında bu çerçevede ortaya çıkan tablo daha anlamlı hâle gelmektedir. Öyle ki yukarıda mahalle sayısının zamanla azalan bir seyir izlediği ifade edilmişti. Buna göre 1519 tarihinde; Ayo Nikola adının geçtiği 3 mahallenin toplam nüfusu 89 hane, 5 bive şeklindedir. Metropolid Mahallesi'nde 48 hane, 3 bive bulunmaktadır. Zapeç'te hane sayısı 30, bive sayısı 3'tür. Hane sayısı 19 olan Varvara Mahallesi'nde 2 bive yer almaktadır. Ayo Todor ve Ayo Rane nam-ı diğer Ayo Todor Mahallelerinin toplam nüfusu 80 hane ve 6 bive şeklindedir. Ayo Nargir'de 23 hane ve 4 bive kayıtlıdır. Bunlarla birlikte Menlik merkezinde yer alan tüm gebran mahallelerinde toplam 821 hane, 16 mücerred, 70 bive olduğu kaydedilmiştir (BOA, MAD, 170: 27b-31b). 1831 tarihli nüfus sayımında Menlik merkezinde tespit edilen 4 mahallede Müslümanlar haricinde, 1.548 gayrimüslim erkek nüfus meskûndur (Demirel, 2016: 50-51). Kefalet verilerine bakıldığında ise, kayıtlı gayrimüslim erkek sayısının 424 olduğu görülmektedir. Bazı mahallelerde kefaletle bağlanmış erkek sayısı ile 1519 tarihli tahrir dönemindeki hane sayısının yakınlığı gözden kaçmamaktadır. Bu anlamda Metropol ve Zapeç Mahalleleri ile Ayo Nargir ve Ayo Todor Mahallelerine dikkat çekilebilir. Kefalet kaydında hane bazında bir yazım esasının varlığı belirlenemediği için, mahallelerin nüfus değişimi ancak bu çerçevede değerlendirilebilir. Mahalle sayıları hakkında son olarak 1881-1882/1893 tarihli sayımda 3.274 kişinin yaşadığı 12, 1 mahallenin yanmış olması sebebiyle 1895'te ise 11 mahallenin bulunduğunu belirtmek gerekmektedir (Demirel, 2016: 51).

Defterde mahalleler dışında 2 esnaf teşkilatlanması müstakil olarak kayıtlara yansımıştır. Bu esnaflardan ilki 6 mensuplu bozacı esnafı iken diğeri 12 mensuplu habbaz (ekmekçi) esnafıdır ve ustaların birbirlerine ve mevcut tabilerine kefil oldukları kayıt altındadır (BOA, A.DVN.d., 823: 4/6). Bu noktada dikkat çeken en önemli ayrıntı bozacı esnafının Müslüman, habbaz esnafının ise gayrimüslimlerden oluşmasıdır.

Tablo 2: Menlik Kazası Karyeleri ve Nüfus Verileri

Ad	Müslüman	Gayrimüslim	Toplam
Brezniçe	34	7	41
Maraska	14	13	27
Bodilçe	17	-	17
İslimiçe	23	-	23
Kamanıçe	16	-	16
Vıksan Müslim?	12	5	17
Gradeşniçe	58	-	58
Garinçar (Greniçar)	26	-	26
Beliçe	85	-	85
Poloska	54	8	62
Setivraç	34	11	45
Livadiç	12	6	18
Polaniç	27	5	32
Mikrova	3	23	26
Leşniçe	7	3	10
Lekinva	20	24	44
Perpeçine	11	8	19
Zevgel?	7	13	20
İskalav	23	14	37
Çıkarva?	22	14	36
Kalımançe	-	68	68
Hırsova	-	38	38
Lalinova	-	21	21
Bloveş	-	20	20
Debran	-	67	67
Salım (Çalım) Tımar?	-	14	14
Verko Boviçe	-	10	10
Libofka	-	45	45
Krastiliçe	-	39	39
Agraleşt	-	36	36
Gorma	-	36	36
Sahrava?	-	96	96
Eflak	-	73	73
Huštava	-	35	35

Sitekoz	-	66	66
Vakf-ı Salim	-	11	11
Mahalle-i Cedit	8	-	8
Palat	-	32	32
Toplam	513	853	1366

1787’de Menlik’te kefaletle bağlanan ve bu suretle güvence veren idarî birimler içerisinde karyeler de yer almaktadır. Karye, Osmanlı resmî kayıtlarında köy yerine kullanılan Arapça ifadedir (Gümüşşü ve Küçükşacı, 2019: 85). Bu anlamda yukarıdaki Tablo 2’de gösterildiği şekilde incelenen defter çerçevesinde, Menlik Kazası’nda 38 karye türü yerleşim birimi tespit edilmiştir. Bu karyelerden 14’ünde hem Müslüman hem gayrimüslim nüfus olduğu görülmektedir. Bununla birlikte yalnız Müslüman veya yalnız gayrimüslim nüfusun kaydedildiği karyelerin de mevcut olduğu belirtilmelidir. Nitekim, 7 karyede yalnız Müslüman nüfus kayıtlıdır. Geri kalan 17 karyede ise yalnız gayrimüslim nüfusun birbirine kefaletle bağlandığı anlaşılmaktadır. Bu noktada karye sayısının da zaman içerisinde değiştiği, bunda Menlik’ten ayrılan yerlere, köylerden bazılarının bağlanmasının etkili olduğu söylenebilir. Nitekim buna ilişkin bir uygulama, 1870-1878’de Menlik’e bağlı bir nahiye olan Petric’in 1879’da müstakil bir kaza olarak konumlandırılmasıyla, iklim ve ulaşım şartları göz önünde bulundurularak bazı köylerin buraya bağlanması suretiyle gerçekleşmiştir (Demirel, 2016: 13-14). Dolayısıyla süreç içerisinde bu ve benzeri sebeplerden idarî anlamda değişimler yaşanmış olmalıdır.

Elbette karyelerin her birinde nüfuslar arasında sayısal farklılıklar olduğu dikkat çekmektedir. Karyelerin büyüklüğü defterdeki nüfus verilerine göre tayin edilecek olursa ilk sırayı 96 gayrimüslimin bulunduğu Sahrava? Karyesi’nin aldığı görülür (BOA, A.DVN.d., 823: 11/21). İkinci kalabalık karye ise yalnız Müslümanların olduğu Belice Karyesi’dir ve burada 85 kişinin birbirine kefil olduğu görülmektedir (BOA, A.DVN.d., 823: 6/11). Defterde karyelerdeki gayrimüslimler reaya olarak ifade edilmiştir. Bu noktada kefillikle ilgili olarak karışık nüfuslu karyelerde “*karye-i mezbûrun müslimi ve reayası birbirlerine kefildir*” ibaresinin mevcut olduğu söylenmelidir. Bu durumda karye halkının din ayrımı gözetilmeden birbirlerine kefil olduğu anlamı çıkmaktadır. Diğer karyelerde isimler sıralandıktan sonra, nüfusun Müslüman olmasına göre “*mezbûrun birbirlerine kefildir*”, gayrimüslim olmasına göre “*mesfûrun birbirlerine kefildir*” şeklinde kefaletle işaret eden açıklama mevcuttur. Dolayısıyla bu açıklamalardan, kefaletin şahıs şahıs değil, her biri birbirinden sorumlu olmak/tutulmak şeklinde bölge ahalisinin tümünü kapsayıcı nitelikte uygulandığı, aksini gösteren bir belirti olmadığı için din ayrımı gözetilerek kişilerin yalnız dindaşlarına kefil olmalarının küçük bir ihtimal dâhilinde kaldığı sonucuna varılmaktadır.

Karyelerde kefaletle bağlanan nüfusa bakıldığında, Müslümanların 513 ve gayrimüslimlerin 853 kişi olduğu görülmektedir. Bu durum Menlik’te ağırlıklı olarak gayrimüslim nüfusun bulunduğunu göstermektedir. Gayrimüslimler 14’ü Müslümanlarla müşterek olmak üzere 31 karyeye yayılmıştır. Karyelerin bazılarının isimlerinin çeşitli tahrirlerde farklı yazıldığı burada belirtilmelidir. Mesela; İslimiçe olarak kaydedilen karye 1530 tarihli tahrirde İslivniçe şeklinde geçmektedir, Kalimançe Karyesi’ne ayrıca Kalihançe denildiği görülmektedir (167 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-ili Defteri, 2003: 103, 105). Neticede, karyelerin isimleri bunlardan pek çoğunun eski yerleşimler olduğuna, Mahale-i Cedit’de olduğu gibi az nüfuslu çok azının sonradan kurulduğuna, Müslüman yerleşimine sahne olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca eski yerleşim birimi olduğu anlaşılan bazı karyelerdeki isimler ve lakaplar ihtida hareketleri yaşanmış olabileceğini akla getirmektedir (BOA, A.DVN.d., 823: 5/9, 7/12, 7/13).

Tablo 3: Menlik Kazası Çiftlikleri ve Nüfus Verileri

Ad	Gayrimüslim
Çiftlik-i Çetlik? Batıklar	17
Çiftlik-i el-Hac Sadullah Ağa	24
Çiftlik-i Canlı? Çorbacı	19
Çiftlik-i Dere Çorbacı	13
Çiftlik-i Manço Çorbacı	29
Çiftlik-i Şuşice el-Hac Sadullah Ağa	54
Çiftlik-i Lebovişte Keşiş Çiftliği	25
Çiftlik-i Rojne Keşiş Çiftliği	17
Çiftlik-i İzlatko Çorbacı	17
Çiftlik-i Sogarva Numan Ağazadeler	11
Çiftlik-i Şuşice el-Hac İbrahim Beğ Efendi	30
Çiftlik-i Dirzan maa Dulyan Emin Ağa ve Ebubekir Ağa	32
Çiftlik-i Acı Mihal (Karye-i Hırsova’dan Sonra)	5
Çiftlik-i Ustoza Arnabudzade Ahmed Ağa (Karye-i Lalinova’dan Sonra)	7

Çiftlik-i Orman el-Hac Osman Beğ Numan Ağazade (Karye-i Debran'dan Sonra)	16
Çiftlik-i Aspatva? Kapucuzadeler Ağalar	30
Çiftlik-i Lebniçe Murtaza Ağa (Karye-i Salım (Çalım) Tımar?'dan Sonra)	19
Çiftlik-i İsmilva Seyyid Mehmed Ağa	21
Çiftlik-i Kabril el-Hac Osman Beğ Efendi	18
Çiftlik-i Laskrova Murtaza Ağa ve Rüstem Ağa (Karye-i Agraleşta'dan Sonra)	31
Çiftlik-i Radobva Kapucuzade Hasan Ağa	51
Çiftlik-i Kurşıçe Selim Ağa ve Ebubekir Ağazadeler (Karye-i Sahrava?'dan Sonra)	24
Çiftlik-i Mahalle-i Ali Bölükbaşı	15
Çiftlik-i Hotva Zirab Ağa ve Emin Ağa (Karye-i Sitekoz'dan Sonra)	24
Çiftlik-i Kahatva? el-Hac Osman Beğ? Efendi ve Emin Ağa	18
Çiftlik-i Bozdova el-Hac Osman Beğ Efendi	18
Çiftlik-i Virabçe Numan Ağazadeler (Karye-i Palat'tan Sonra)	14
Çiftlik-i Sreliç el-Hac Osman Beğ Efendi	18
Toplam	617

Kefalet defterinde, Tablo 3'te gösterildiği gibi 28 adet çiftlik tespit edilmiştir. Çiftlik ya da çift terimi, Osmanlı Devleti'nde bir çift öküz ile sürülebilen, büyüklüğü 60-150 dönüm arasında değişen toprak parçalarını karşılamaktadır (İnalçık, 1993: 313). Fakat zamanla çiftliğin bu tanımın dışına çıktığı bilinmektedir. Buna göre çiftlik toprak mülkiyetinin özel kişiler tarafından kontrol edildiği ve aile tarımı yapılanlardan daha geniş ölçekli, mülk sahibinin kendi yaptığı işletmecilik olarak tanımlanmaktadır (Keyder, 1998: 1). Bu tarz işletme türündeki çiftliklerin her zaman ve sadece tarla tarımı yapmaları beklenmeyip XVII. yüzyıldan itibaren hayvancılığın artmasıyla beraber, hayvancılıkla alakası daha belirgin hale gelmiş, çiftliklerin genişlemesi, çalışanlarının sayısının artması, bunların profesyonelleşmesi ve mali kaynakların çeşitlenmesi ile klasik çiftlik tabirinden uzaklaşmıştır (Karademir, 2018: 16). İncelenen kefalet defterinde gayrimüslim reayanın kayıtlı olduğu çiftliklerin bahsedilen bu kategoriye girdiği belirtilebilir. Kaldı ki çiftliklerde 2. başlık altında izah edilecek farklı meslek alanlarından isimlerin bulunması bu çıkarımın en önemli dayanağı olarak değerlendirilmelidir.

Kefalet bağlamında defterde, çiftliklerle ilgili ayırt edici husus, meskûn isimlere kimlerin kefil olduğudur. Buna göre; esnaflardan sonraki ilk çiftlik için "*ashâb-ı çiftlik reayalarına kefildir*" notu bulunurken ondan sonraki 11 çiftlikten 5'inin açıklamasında "*birbirlerine kefil, cümlesine ağaları kefildir*", diğerlerinde ise "*birbirlerine kefil, cümlesine çorbacıları kefildir*" ibaresi mevcuttur.

Bazı karyelerden sonra yazılmış çiftliklerden ilkinde "*mesfûruna çorbacıları kefildir*", geriye kalan çiftliklerin 15'ine ise "*mesfûruna ağaları kefildir*" açıklaması yazılmıştır. Bu noktada çiftliklerin mülk üzere mi yoksa tasarruf hakkıyla mı idare edildiği sorusu akla gelmektedir. Elbette kayıtlarda bununla ilgili açıklayıcı bir ifade mevcut değildir. Bu durumda defter özelinde spekülâtif çıkarımlardan uzak durmak tercih edilerek yalnız ağa ve çorbacı ifadelerine dikkat çekmek yerinde olacaktır. Çorbacı, Osmanlı Devleti'nde yeniçeri ocaklarının bölük veya orta kumandalarına verilen unvandır (Özcan, 1993: 369; Mahmud Şevket Paşa, 1983: 2). Ağa ise çeşitli manalarda kullanılsa da dönem itibarıyla bakıldığında, burada çiftliklerin idaresinden sorumlu ileri gelenleri ifade eder nitelikte görünmektedir. Devlet teşkilatının gelişmesi ile Osmanlı askerî teşkilatında en çok kullanılan unvan haline gelen ağa, uzun süren ve yenilgiyle sonuçlanan savaşlar sonucunda Osmanlı idaresinin Anadolu'da da zayıflaması üzerine, çeşitli köy ve bölgelerin idaresini alan ayanlara da verilmeye başlamıştır (Sümer, 1988: 452). Neticede, XVIII. yüzyılda büyük ayan veya ağa çiftlikleri ortaya çıkmış, çiftlik tabiri büyük mülk veya ziraî işletme manasını kazanmaya başlamıştır (İnalçık, 1993: 314). Bunun bir tezahürünün Menlik'te görüldüğü ifade edilebilir. Reaya kefil olan çiftlik idarecilerinin de bu çerçevede değişkenlik arz ettiğini söylemek mümkündür.

Nüfus durumuna bakıldığında, çiftliklerde toplam 617 kişinin Kefalet Defteri'nde yer aldığı tespit edilmiştir. Daha özelde en kalabalık çiftliğin 54 kişiyle Çiftlik-i Şuşıçe (el-Hac Sadullah Ağa) olduğu (BOA, A.DVN.d., 823: 4/7-5/8), onu 51 kişiyle Çiftlik-i Radobva'nın (Kapucuzade Hasan Ağa) takip ettiği görülmektedir (BOA, A.DVN.d., 823: 11/20). En az nüfus verisini ise Çiftlik-i Acı Mihal sunmaktadır (BOA, A.DVN.d., 823: 9/16).

Kefalet Defteri'nde geçen tüm idarî birimlerde kayıtlı nüfusun genel toplamına bakıldığında gayrimüslimlerin Müslümanlara nispetle önemli bir yekûna sahip olduğu görülmektedir. Nüfusun dinî yapısı hakkındaki kanaat hem kayıtlarda gayrimüslimler için kullanılan "*reaya*", "*zımmi*", "*mesfûr*" gibi ifadelerden hem de isimlendirmelerden hareketle oluşmuştur. Buna göre defterde adı geçen toplam 2.515 kişinin 1.906'sının gayrimüslim olduğu tespit edilmiştir. Bu tespit, incelenen 1787 tarihli kefalet dair tahrir döneminde, nispî olarak Menlik'te ciddî bir gayrimüslimin varlığına işaret etmektedir. Söz konusu veriler oransal bir çıkarımla ifade edilecek olursa, kayıtlı nüfusun %75,785'ini yani 3/4'lük kısmını gayrimüslimlerin oluşturduğu neticesine ulaşılmaktadır. Defterde, yaş bilgisinin yer almadığı ve bununla birlikte kayıtlarda yalnız hane reislerinin esas alınmadığı göz önünde bulundurulduğunda ortalama nüfusla ilgili kesin bir sonuç çıkarılamamaktadır.

Menlik Kazası nüfusu hakkında merak uyandıran bir diğer husus ise etnik duruma ilişkindir. Bu noktada kayıtlarda, etnik yapıyla ilgili çok net ifadeler bulunmadığını, daha doğru bir ifadeyle kayıtlı kişilerin din kaynaklı isimlerinden hareketle ortalama bir fikir ortaya çıkmakla beraber, yalnız bazılarında etnik unvan yazıldığını belirtmekte yarar vardır. Dolayısıyla bu durum kökene ilişkin olarak bir çıkarımda bulunmayı sınırlı kılmaktadır. Ancak bu sınırlılığın aksine memlekete dair verilerin sunulduğu bazı kayıtlar vasıtasıyla göç olgusunun izlerine de rastlamak mümkün olmuştur.

Kayıtlara yukarıda izahı yapılan çerçevede bakılıp ilk olarak Müslüman mahalleleri ele alınırsa Cami-i Atik Mahallesi'nde 2 Arnavut, 1 Arap varken bunlara ilaveten yörük unvanına sahip 1 isme rastlandığı söylenmelidir. Bununla beraber biri Gradşenceli diğeri Sirozlu olmak üzere 4 ismin bahsi geçen mahalleye sonradan geldiği anlaşılmaktadır. Cami-i Cedid Mahallesi'ne dönüldüğünde ise etnik kökene ilişkin olarak yalnız 1 Boşnak ismin kaydıyla daha az verinin bulunduğu görülmektedir.

Gayrimüslimler, kayıtlı tüm yerleşim alanlarının üzerinden değerlendirildiğinde nüfusun çoğunluğunun Bulgar asıllı olduğu anlaşılmaktadır. Defterde gayrimüslimler arasında ortak kullanılan bazı isimlere sıkça tesadüf edilmesi, etnik köken açısından nispi bir çıkarım yapmayı zorlaştırmakla birlikte, kazada Rumların da meskûn olduğunu işaret etmektedir. Mahalleler özelinde, totalde 1 İslamboli, 2 Petriçli olmak üzere Menlik merkezinden olmadığı anlaşılan isimler ve etnik kökene ilişkin olarak yalnız 1 Arnavut kaydına rastlanmıştır.

Karyelerin nüfusu etnik menşee çerçevesinde ele alındığında, buna alamet olan çok veri bulunmamasına rağmen, şahısların genelde lakap ile kaydedilmeleri ilginç bir ayrıntı olarak belirmektedir. Bu lakapların birçoğunun Bulgarca olması da kullananların Müslüman olduklarına işaret eden isimler taşımasına rağmen, aynı zamanda Bulgar asıllı olduklarının bir delili olarak değerlendirilebilir. Ek olarak bazı şahısların lakap şeklinde de olsa etnik kökene ilişkin sıfatlar taşıdığı dikkate değer bir başka konudur. Bu bağlamda Müslümanlar arasında olmak üzere Bodilçe'de 1 Boşnak, Vıksan'da 1 Arnavut, Gradeşniçe'de 2 Tatar, Belice'de 1 Tatar, 1 Arnavut, 1 Arap, Poloska'da 1 Boşnak, Polaniç'te 1 Arnavut, Çıkarva'da 1 Arap kayıtlıdır. Yalnız gayrimüslim nüfusun bulunduğu Krastiliçe Karyesi'nde ise 1 kişinin Arnavut olduğu belirtilmiştir (BOA, A.DVN.d., 823: 10/19). Karyelerden Belice ve Setivrač'ta olduğu gibi Arap oğlu, Arnavut oğlu, Rumzade olarak kayıtlı isimler mevcuttur ve bu durum, lakabın aynı zamanda etnik menşei gösteren bir ifade olduğuna işaret sayılabilir (BOA, A.DVN.d., 823: 6/11, 7/12). Benzer şekilde Türkçe olmayan bazı lakap veya unvanlar da aslında bunu göstermektedir. Bazı gayrimüslimler için kefer, zımmi, reaya gibi ifadelerin ayrıca kullanılması dikkat çekicidir (BOA, A.DVN.d., 823: 7/13, 8/14, 8/15, 10/19, 12/22). Karyelerde göç olgusunun varlığını gösteren sıfatlara oldukça az rastlandığı rahatlıkla ifade edilebilir. Bu manada Poloska Müslüman köylüleri arasındaki 1 Yeniköylü belirtilmelidir (BOA, A.DVN.d., 823: 7/12). Tereddüt etmekle beraber köylerdeki Müslüman nüfus içinde Vıksan'da 1, Gradeşniçe'de 2, Poloska'da 1 ve Mahalle-i Cedid'de 1 olmak üzere toplam 5 yörük bulunduğu ayrıca eklenebilir.

Nüfusun etnik yapısı bağlamında Menlik Kazası sınırları dâhilindeki 28 çiftlik incelendiğinde Çiftlik-i İzlatko'da 1, Çiftlik-i Dirzan'da 1, Çiftlik-i Radobva'da 3 ve Çiftlik-i Bozdova'da 2 olmak üzere Arnavut olduğu anlaşılan 7 gayrimüslim kaydedildiği tespit edilmiştir. Etnik çeşitliliğin görece az olduğu çiftliklerde dikkat çeken en önemli husus, Mahalle-i Ali Bölükbaşı'nda 1 Ulah kaydedilmiş olmasıdır (BOA, A.DVN.d., 823: 12/22). Şuşice (el-Hac Sadullah Ağa) 1, Lebovişte 1, Rojne 1, Sogarva 2, Dirzan 1 ve Bozdova 1 gayrimüslimin "kefer"; Dirzan 2 gayrimüslimin "zımmi" şeklinde belirtildiği çiftliklerdir.

3.2. Meslek ve Unvanlar

İncelenen defterde kefaletle bağlanmış nüfusun bir kısmı meslekleri ile kayıt altına alınmıştır. Bu durum Menlik Kazası'nın ekonomik ve ticarî faaliyetlerine ilişkin birtakım ipuçları sunmaktadır. Bu bağlamda incelenen kayıtlar, idarî alanlar arasında farklılık olup olmadığı konusunda bir görüş oluşmasını sağlamaktadır.

Mahalleler baz alındığında Müslüman mahallelerde kayıt altına alınan isimlerin başında imam ve müezzinlerin geldiği görülmektedir. Elbette burada klasik bir tahrir yapma mantığıyla hareket edildiği söylenebilir. Bu da Müslüman mahallelerinin camiler etrafında şekillenmesi ve aynı zamanda imamların merkezî idarenin birer temsilcisi olmasının yanında bulundukları yerlerdeki ahaliden de sorumlu olmaları münasebetiyledir. Nitekim yukarıda da ifade edildiği üzere, Celalî isyanları sebebiyle yaygınlık kazanıp yerleşen ve kefalet-i müteselsile denilen uygulama ile mahalleli birbirine, imam da mahalleliye kefil olmuş, kayıtlara geçirilen bu kefalet zinciri sayesinde suçun sorumluluğu paylaşılmıştır (Akdağ, 2019: 199; Demirtaş, 2017: 503; Kılıç, 2022: 113).

Kefalet uygulamasına incelenen defter çerçevesinde bakmak gerekirse, şahsa kefalet türündeki bu uygulamanın mahalle kefaletinin ötesinde, genel bir durumu arz ettiğini belirtmek gerekir. Elbette bu husus, her iki şekilde de pek çok meselede sorumluluğun başta idareciler olmak üzere ileri gelenler ve imamlar tarafından da paylaşıldığını göstermesi bakımından dikkate değerdir. İlaveten mahallelerin imamları, müezzinleri, kethüdalrı, odabaşları ve kervansaraycılarının kefaletin uygulanmasından sorumlu oldukları bilinmektedir (Yazıcı, 2013: 168).

İmam ve müezzinler dâhil olmak üzere Müslüman mahallelerde kayıt altına alınmış isimlerin meslekî unvanlarına bakıldığında, Cami-i Atik'te 1 imam, 1 müezzin, 3 kethüda, 2 nalbant, 2 saraç, 1 dükkâncı, 1 muhızır, 1 fişekçi, 2 kahveci, 1 hallaç, 6 berber, 1 kuyumcu, 1 hamamcı, 1 saka, 1 barutçu, 1 pastırmacı, 1 eşkinci, 1 kalyoncu, 1 serdar; Cami-i Cedid'de ise 1 imam, 1 müezzin 1 berber, 1 saka, 1 hallaç, 1 kuyumcu, 1 duhani (tütüncü), 1 tüfenkçi, 2 saraç, 2 nalbant, 1 yorgancı, 1 tellakın kayıtlara yansıdığı görülmektedir. Bu veriler değerlendirilecek olursa Cami-i Atik Mahallesi'nde daha çeşitli bir meslek kaydı dikkati çekmektedir ve bunda adı geçen mahallenin diğerine nispetle eski ve kalabalık oluşunun muhakkak etkisi vardır. Daha eski ve büyük bu yerleşim bölgesi, idareden veya askerî kesimden şahısların ikamet sahası olmuştur. Öyle ki, kethüda, eşkinci, kalyoncu, barutçu, fişekçi olan isimler kayıtlıdır. Bununla birlikte, genel olarak her iki mahallede sosyal ihtiyaçlara cevap verecek meslek alanlarının varlık gösterdiği söylenebilir. Ancak buna rağmen nüfus durumu göz önünde bulundurulduğunda sayısal olarak çok fazla meslek verisinin olmadığı ise dikkatten kaçmayan bir husustur. Müslüman mahallelerde kefaletle kayıt altına alınan kişiler arasında; 3'ü el-hac unvanlı 10 ağa, 1'i kuyumcu ve 1'i berber olmak üzere 6 beşe bulunmaktadır. Ayrıca 2'si imam ve 1'i aynı zamanda el-hac unvanlı olmak üzere 3 efendi, 1'i kahveci olmak üzere 6 el-hac, 2'si müezzin ve 3'ü berber olmak üzere 12 molla ile 1 hafız tespit edilmiştir.

Gayrimüslim mahalleler meslekler açısından daha zengin bir çeşitlilik sunmaktadır. Bazı mesleklerin yerel isimlerle, daha doğru bir ifadeyle yerli halkın kendi dillerinde kullandığı şekliyle kayıt altına alındığı görülmektedir. Kalabalık mahallelerde, doğal olarak sayılarıyla orantılı şekilde daha fazla sayıda ve çeşitlilikte meslek sahibinin varlığı gözlenmektedir. Nitekim 80 kişilik Ayo Todor'da 28, 65 kişilik Zapeç'te 35 meslek unvanına rastlanmış olması bu ifadenin dayanağıdır (BOA, A.DVN.d., 823: 3/4, 4/6).

Tablo 4¹ tüm idarî birimlerde tespit edilen meslekî unvanları göstermektedir. Tablo incelendiğinde, Menlik Kazası'nın mahallelerindeki gayrimüslimler arasında, meslekî anlamda en çok babucilerin (pabuççu/ayakkabıcı) varlığı göze çarpmaktadır. Esasen bu kadar çok aynı meslekten isme rastlanması, mahallelerde bu mesleğin bir teşkilatlanma çerçevesinde icra edildiğini aklı getirmektedir. Ayakkabıcıları terzi, daha sonra da kuyumcular takip etmektedir. Bununla birlikte bazı mahallelerde aynı meslekten isimlerin sayıca fazlalığı dikkat çekmektedir. Öyle ki Zapeç Mahallesi'nde 8 kuyumcu varken yine Zapeç'te 8, Ayo Varvara'da 7, Ayo Todor'da 6 ayakkabıcı kayıtlıdır. Meslekler mahalleler özelinde Ek 1'de ayrıca listelenmiştir. Gerek Müslüman gerek gayrimüslim mahalleler genelinde meslekler değerlendirilecek olursa sosyal ihtiyaçlara cevap verecek nitelikteki mesleklerin gayrimüslim mahallelerde sayıca öne çıktığı görülmektedir. Ek olarak burada, mahallelerdeki gayrimüslimlerden birkaçının her ne kadar meslekî bir unvan olmasa da, aca/hacı unvanı taşıdığı belirtilebilir. Benzer şekilde onlar arasında rastlanan bir diğer unvan da "baba"dır. Meslekî kaynaklı olsa da bazı unvanların lakap olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Tablo 4: Defterde Geçen Meslek Unvanları

Meslek	Mahallelerde		Karyelerde		Çiftliklerde
	Müslüman	Gayrimüslim	Müslüman	Gayrimüslim	Gayrimüslim
İmam	2		20		
Müezzin	2				
Sipahi			1		
Sekban			3	1	1
Bölükbaşı			1		
Kethüda	3				
Eşkinci	1				
Çorbacı			1	4	2
Alemdar			3		
Memhurdar?			1		
Yazıcı			4		
Kalyoncu	1		1		2
Muhızır	1				
Berber	7				
Kuyumcu	2	14		2	1

¹ Defterde Lehosa? Mahallesi'nde 12 kez olmak üzere mahallelerdeki gayrimüslimler arasında toplam 14 kez, karyelerdeki Müslümanlar arasında 1 kez geçen ديباق; mahallelerde gayrimüslimler içinde 3 kez ve Çiftlik-i Şuşice el-Hac Sadullah Ağa'da 1 kez geçen ديباغ kelimelerinin isim ya da unvan olup olmadığı tespit edilemediği, bunların debbağ دباغ kelimesinin galat yazılışları olduğu düşünülmele birlikte kesin bir yargıya varılamadığı için tabloda ve meslekler içerisinde gösterilmediği belirtilmelidir.

Nalbant ²	4		1	1	
Saraç	4		1		
Dükkâncı	1				
Değirmenci ³				7	7
Fişekçi	1				
Tüfenkçi	1	4	2	3	
Çiftçi				1	1
Barutçu	1				
Kurşuncu			1		
Kalaycı				3	2
Kahveci	2				
Hallaç	2	6	3	3	1
Hamamcı	1				
Saka	2				
Pastırmacı	1				
Duhani (Tütüncü)	1				
Yorgancı	1				
Tellak	1				
Boyacı		7	1		
Kovaç (Demirci)		3		4	
Babuci (Pabuççu/Ayakkabıcı)		32			
Sabuncu		3			1
Sai (Ulak)		4			
Kazgani (Kazancı)		3			
Kürekçi		9			
Abacı		3			
Irgat		5			
Terzi		18		20	8
Dülger		10		11	15
Tahtacı					2
Çeşmeci			1	1	6
Basmacı		2			
Simitçi		2			1
Semerci		5		2	2
Bıçakçı					2
Bozacı			1		
Bakkal		1			1
Oduncu		2			
Kaltakçı (Eyerici)		1			
Kasap		2		1	
Kaftancı		4			
Sığırtmacı (Sığır Çobanı)				1	1
Çoban		1	2	10	12
Sürücü					1
Arabacı					2
Celep (Hayvan Tüccarı)				2	
Mühimmatçı					2
Cambaz			1		
Avacı			1		
Gezgin?				1	
Çarıkçı?		1			
Kıracı		1		3	6

² Polaniç Karyesi'nden olup tabloda nalbant olarak gösterilen 1 gayrimüslim defterde "nalıcı" şeklinde kaydedilmiştir.

³ Bu sayıya dâhil edilen 8 kişi defterde "değirmen" şeklinde kaydedilmiştir.

Saatçi		1			
Aynacı			1		
Kiremitçi					1
Bacacı				2	
Kumkumacı		1			
Çömlekçi		1			
Çukacı		1			
Nancı?		1			
Çulha		2			
Ekmekçi		2 ⁴			
Balcı				1	
Bulgurcu			1		
Bahçıvan		2			
Fıçı		2			
Hablemeci?		1			
Takyeci		1			

Tablo 4'te defterde müstakil olarak kaydedilmiş olan bozacı ve habbaz esnafı mensuplarına yer verilmemiştir. Bu noktada kısaca onların, teşkilatlanma içindeki mevcut hiyerarşik durumları ile kayıt altına alındığı, bu bağlamda ustalar, ortaklar, çırak ve kalfaların tek tek sıralandığı ifade edilmelidir (BOA, A.DVN.d., 823: 4/6).

Yukarıdaki tablo, mahallelerin yanı sıra karyeler ve çiftliklerdeki Müslüman ve gayrimüslim meslek sahiplerini göstermektedir. Karyelerde tespit edilmiş tüm meslekleri detaylı görmek için Ek 2'ye bakılabilir. Karyelerde, lakap ya da unvan ayrımı yapılmaksızın listelenen meslek bilgilerine bakıldığında, olağan şekilde imamların ilk sırayı aldığı görülmektedir. Müslüman 3 ve gayrimüslim 23 kişinin kayıtlı olduğu, hâliyle toplamda az nüfusuyla dikkat çeken Mikrova Karyesi'nde imam bulunmamaktadır.

Tamamen gayrimüslimler tarafından icra edildiği anlaşılan terzilik mesleği göz ardı edilemeyecek kadar önemli bir sayı vermektedir. Tablo 4'te gösterilen 20 sayının 5'i Sahrava?, 4'ü Krastiliçe'den çıkmıştır (BOA, A.DVN.d., 823: 10/19, 11/21). Bunlardan 39 gayrimüslimin kayıtlı olduğu Krastiliçe'nin, 96 gayrimüslimin kayıtlı olduğu Sahrava?'ya yakın bir sayıya sahip olması oransal olarak onu öne çıkarmaktadır. Terzilik mesleğinin toplamda tüm idarî alanlarda ve sadece gayrimüslimler arasında bu denli fazla olması ilginç görünmektedir. Bu durum, mesleğin sayıca öne çıkmasında ihtiyaçların yanında sosyo-kültürel alışkanlıkların etkisinin olup olmadığını veya ayrıca örgütlenmenin bulunup bulunmadığını düşündürmektedir.

Karyelerde 11 dülger ve 12 çobanın kayıtlara yansıdığı görülmektedir. Bu noktada yine ilginç olan 5 çobanın 73 gayrimüslimin bulunduğu Eflak Karyesi'nden olmasıdır (BOA, A.DVN.d., 823: 12/22). Bu durum bahsi geçen köyün daha yoğun olarak hayvancılıkla meşgul olduğunu göstermektedir. Bu mesleğin benzeri Brezniçe Karyesi'nde bulunan sığırtmacı yani sığır çobanıdır (BOA, A.DVN.d., 823: 5/9).

Yukarıda karyelerde etnik çeşitliliğe işaret eden fazla veri olmadığı belirtilmiş, lakaplara da dikkat çekilmişti. Dolayısıyla bu çerçevede meslek unvanı kabul edilebilecek bazı unvanların isimlerden önce kullanılması bunların meslekî unvan değil aslında birer lakap olabileceğini düşündürmektedir. Bazı isimlerin, her ne kadar kendilerinin meslek bilgisine erişilme de berber oğlu, çoban oğlu, bayraktar oğlu, hallaç oğlu, kapucuzade gibi lakaplarla kaydedildikleri görülmektedir, bu da yine genel anlamda sosyo-ekonomik-idarî faaliyetler için birer ipucu olarak değerlendirilebilir (BOA, A.DVN.d., 823: 5/9, 6/11, 7/12, 8/15). Lekinva Karyesi'nde ikamet edenler arasında Ali Bölükbaşı da vardır (BOA, A.DVN.d., 823: 8/14). İlave olarak Müslümanlar arasında 23 beşe, 5'i aynı zamanda el-hac unvanlı 22 ağa ve 2 çavuş bulunmaktadır. Bahsi geçen unvanların meslekî bir uğraşı ifade ettiği neticesine kesin bir kanaatle varılamamaktadır. Bu idarî-askerî unvanlar haricinde yine Müslümanların bazılarında; 17'si imamlara ait olmak üzere 19 efendi, 21 molla, 5'i ağa unvanlı ve 1'i imam olmak üzere 16 el-hac, 1'i imam 2 hafız, 5 hoca, 2 derviş, 1 çelebi unvanına rastlandığı eklenmelidir. Ayrıca gayrimüslimler arasında yaygın olarak "baba" tabirine rastlanması Hristiyan geleneğin etkilerini görmek açısından önemlidir ki karyelerdeki 13 kişinin bu unvanı taşıdığı not düşülmelidir. Bazı isimlerin acı unvanı taşıdığı da ilave edilmelidir.

Menlik Kazası'nda kefaletle konu olan gayrimüslim ve Müslümanlar fiziksel bazı nitelikleri ile lakaplandırılmış ve kayıtlarda bu şekilde yer almıştır. Topal, çolak, kara, camgöz, tosun, bodur, uzun, solak, koca, kocaman, çakır, kör, kısa, sarı, köse gibi lakaplar bu misaldedir. Bunun dışında belli ki şahısların fiziksel nitelikleri yanında karakter vb. diğer özellikleri sebebiyle verilmiş balta, batman, deli, kara bela, tavşan, sirke, ağırbaşan vb. lakaplara da rastlanmıştır. Bunlardan farklı olarak Brezniçe Karyesi'nde Müslümanlar arasında 2 pehlivanın kayıtlı olması bu unvanı dış görünüşlerinden dolayı değil, güreşle uğraş göstermeleri nedeniyle aldıklarını düşündürmektedir (BOA,

⁴ Bunlardan biri Ayo Todor Mahallesi'ndeki ekmekçinin ortağı olarak kaydedildiği için, burada gösterilmiştir.

A.DVN.d., 823: 5/9). Genel olarak lakabın aynı ismi taşıyanlar arasında karışıklığı önlemek amacıyla verildiği bilinmektedir. Bunun yanında kefalet özelinde söylenecek olursa defterin tutulma amacına hizmet etmesi bakımından, eşkıyalık türünden herhangi bir hareket ortaya çıkması durumunda, tespitin bu sayede daha kolay sağlanacağı düşünülmüş olmalıdır. Çünkü şahıslar bulundukları bölgelerde adlarıyla olduğu kadar bu lakaplarla tanınıp bilinmektedir.

Çiftlikler meslekler açısından incelendiğinde, Çiftlik-i Laskrova (Murtaza Ağa ve Rüstem Ağa) kefalete bağlanan 31 gayrimüslimden oluşan nüfus verisine nispetle dikkat çekici bir meslek çeşitliliği sunmaktadır. Buna göre; 3 dülger, 1'er semerci, çoban, terzi, sekban, çiftçi ve "değirmen" olarak kaydedilen değirmenci bahsi geçen çiftlik nüfusu içerisindeki meslek sahipleridir (BOA, A.DVN.d., 823: 11/20). Meslek çeşitliliği bakımından Laskrova'yı takip eden çiftliklerden biri yine az nüfusun kaydedildiği, 30 gayrimüslimin bulunduğu Aspatva? Kapucuzadeler Ağalar'dır. Burada 2 çoban ve 3 dülgerle beraber 1'er hallaç, sabuncu ve kiracı kayıtlara yansımıştır (BOA, A.DVN.d., 823: 9/17). Çiftlik-i Şuşice el-Hac Sadullah Ağa'nın 54 kişilik sayıca diğerlerinden üstün nüfus kayıtları göz önünde bulundurulduğunda arz ettiği meslek çeşitliliği ise olağan durmaktır. Bu anlamda farklılığı ile dikkat çeken bazı meslekler ise göz ardı edilemez. Nitekim, Çiftlik-i Şuşice el-Hac Sadullah Ağa 1'er kuyumcu, kiremitçi, bakkal ve dülger ile sosyo-ekonomik meşguliyetlere ilişkin olarak farklı meslekleriyle öne çıkmaktadır (BOA, A.DVN.d., 823: 4/7-5/8). Ek 3'te çiftliklerde rastlanan meslekler detaylı gösterilmiştir.

Yalnız gayrimüslimlerin bulunduğu çiftliklerde öne çıkan meslekler olduğu göze çarpmaktadır. İlk sırada 15 sayısıyla dülgerler yer almaktadır. Bu sayıya dâhil 3'er kişi Çiftlik-i Aspatva? ve Çiftlik-i Laskrova'da, 2'er kişi Çiftlik-i Dirzan ve Çiftlik-i Kurşice'de kayıtlıdır. Bu kadar çok dülgerle rastlanması bu mesleği icra edenlerin gerçek anlamının biraz dışında bir meşguliyetle uğraştıklarını, bölge ve arazi şartları da düşünüldüğünde genel olarak bir ağaç işleme işiyle meşgul olduklarını düşündürmektedir. Dülgerleri takip eden diğer meslek ehli çobanlardır. Toplam 28 çiftlikte 12 çobana rastlanmıştır. Bunlardan Çiftlik-i Orman el-Hac Osman Beğ Numan Ağazade ve Çiftlik-i Aspatva? Kapucuzadeler Ağalar'da 2'er çoban bulunmaktadır. Çiftlik-i Mahalle-i Ali Bölükbaşı'nda 1 sığırtaç kayıtlıdır (BOA, A.DVN.d., 823: 12/22). Bu da diğerlerinden farklı olarak bahsi geçen çiftlikte net şekilde büyükbaş hayvancılık ile uğraşıldığını göstermektedir. Neticede az nüfuslu çiftliklerde dahi çobanların olması çiftliklerin ekonomik faaliyet alanlarının sınırlılığı ile açıklanabilir. Varlığı yadsınamayacak diğer meslek sahipleri ise terzilerdir. Terziliğin gayrimüslimler arasında bu kadar yaygın olması ve bunun 8 sayıyla çiftliklerde de kendini göstermesi hakikaten dikkate değer görünmektedir. Değirmenciler 7, kiracı ve çeşmeciler 6'şar sayı ile çiftliklerde öne çıkan diğer mesleklerdir. Bu meslekler içerisinde, esnaf teşkilatlanması içinde rastlanabilecek unvanlar bulunsa da bunların bireysel nitelik taşıdığı, toplumsal ihtiyaçlara cevap vermek gayesinden doğduğu bu noktada belirtilebilir. Son olarak bu paragrafta anlatılan ticari-ekonomik mesleklerden kaynaklanan unvanlardan ayrıran "baba" unvanına 1'er kez olmak üzere Çiftlik-i Aspatva? ve Mahalle-i Ali Bölükbaşı'nda rastlandığı belirtilebilir.

4.SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin idarî taksimatı içinde çeşitli evrelerde farklı birimler altında yer alan Menlik, bağlı bulunduğu sancaklarda küçük ölçekli bir Osmanlı kazası görünümünde olmuştur. Nitekim, ilk tahrir yıllarında sayıca daha fazla idarî birime sahip olduğu anlaşılan Menlik'in incelenen kefalet döneminde birimlerinin azaldığı görülmüştür. Bu kapsamda bahsi geçen tarihte merkezinde yer alan 12 mahallenin dışında, Menlik Kazası'nda 38 karye ve 28 çiftlik bulunmaktadır.

1787 tarihli Kefalet Defteri, Menlik halkının eşkıyalara katılmaması veya onlara yardımda bulunmaması için merkezî idarenin kararıyla birbirlerine kefil olması suretiyle tutulmuştur. Kefaletle ilişkin olarak mahalle ve karyelerde olduğu gibi yalnız halkın birbirine kefaletine değil, aynı zamanda çiftliklerde olduğu gibi çiftlik sahipleri, ağalar ve çorbacıların da reayaya kefaletine şahit olunmuştur. Dolayısıyla kefalet, yereldeki idarecilerin ve ileri gelenlerin aynı zamanda bir parçası oldukları sosyal grubun kontrolünü sağladıkları kadar, sorumluluğunu paylaştıklarını göstermektedir. Şahsa kefaletin genel nitelikli bir örneğini sunan defter, kefalet prosedürünün yanında kazanın sosyo-demografik yapısına ilişkin kıymetli bilgiler vermektedir. Bölgedeki asayiş problemlerinin kazanın sosyo-demografik yapısına ve faaliyetlerine tesiri hakkında buradan bir fikir edinmek ise imkân dâhilinde değildir.

Menlik, Kefalet Defteri'ndeki nüfus verilerine göre etnik ve meslekî olarak görece mühim bir çeşitliliğe sahiptir. Kayıtlı nüfusun çok azı dışındakilerin etnik mensubiyetine isimleri haricinde işaret eden herhangi bir ipucu yer almamakla birlikte, kazada ağırlıklı olarak Bulgar nüfusun meskûn olduğu tespit edilmiştir. Mahallelerde ve köylerde toplam 603 Müslüman ve Müslüman nüfusa rastlanmayan çiftlikler de dâhil olmak üzere tüm idarî birimlerde toplam 1.894 gayrimüslim kefaletle birbirine bağlanmıştır. Bu durumda, kayıtlı kişilerin takriben %24,5'ini Müslümanlar oluşturmaktadır ki bu da yaklaşık 1/4'e tekabül etmektedir. XVI. yüzyılın ilk yarısında Menlik genelindeki Müslüman nüfus sayısı düşünüldüğünde 1787'deki bu oran anlamlı görünmektedir.

Menlik'te meslek sahipleri bulundukları idarî birimlerle birlikte bir bütün olarak ele alındığında mesleklerin, Menlik'in sosyo-ekonomik kimliğine katkısı net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Buna göre askerî-idarî meslekler

hariç tutulduğunda; mahallelerde Müslümanlar arasında berberlik, gayrimüslimler arasında azımsanamayacak sayıda ayakkabıcılık, daha sonra terzilik, kuyumculuk ve dülgerliğin çok rastlanan meslekler olduğu göze çarpmaktadır. Karyelerde Müslümanlar arasında diğerlerinden sayıca öne çıkan bir meslek olmadığı, gayrimüslimler arasında ise şehir merkezinde olduğu gibi terzilik ilk sırada olmak üzere dülgerlik, çobanlık ve akabinde değirmencilik mesleklerinin en çok icra edilen meslekler olduğu tespit edilmiştir. Sadece gayrimüslimlerin kayıtlı olduğu çiftliklerde ise dülgerlik sayıca öne çıkmış olup onu sırasıyla çobanlık, terzilik ve karyelerde de aynı sayı ile kayıtlı değirmencilik takip etmiştir. Görüldüğü üzere, bu mesleklerin bazıları her ne kadar bireysel icra edilse de esnaf teşkilatlanmaları içerisinde yer alabilecek türdendir ve bunlar şehir niteliğini, dolayısıyla Menlik'in kaza hüviyetini vurgulayan önemli birer unsur olarak belirlemektedir. Bununla beraber çiftlikler ve karyelerde kırsal hayatın ihtiyaçlarından doğan mesleklerin icra edildiği açıktır. Bu durum ekonomik faaliyetlerin çeşitliliğini göstermesi bakımından kayda değerdir. Bulundukları mahallere sonradan geldiği anlaşılan birkaç kişinin ekonomik yaşamdaki etkinliği belirgin olmasa da kaza genelinde, kayıtlı kişi sayısına nispetle az görünen ancak çeşitlilik arz eden ekonomik-ticarî meşguliyetlerde her kesimden insana tesadüf edilmesi, geniş sayılabilecek yelpazede bir faaliyet alanı geliştiğini ifade etmektedir.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, A.DVN.d., 823; BOA, A.DVN.d., 842.

BOA, A.DVNSMHM.d., 111/474; BOA, A.DVNSMHM.d., 115/1951; BOA, A.DVNSMHM.d., 116/1076; BOA, A.DVNSMHM.d., 117/1030.

BOA, AE.SABH.I., 89/6097.

BOA, C.DH., 10/497.

BOA, C.ZB., 53/2618.

BOA, D.BŞM.d., 6526.

BOA, MAD, 170.

Diğer Kaynaklar

167 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-ili Defterj (937/1530) 1 (Dizin ve Tıpkıbasım), (Yay. Haz: A. Coşkun, A. Özkılınç, A. Sivridağ ve Murat Yüzbaşoğlu), T.C. Başkanlık Osmanlı Arşivi Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara 2003.

Akdağ, M. (2019). *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kaygısı Celâlî İsyanları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Akman, E. (2021). *Kolektif Bilincin Dinsel Referansları: Osmanlı Devleti'nde Toplum Düzeni Kasame-Nezir-Kefalet*, Çizgi Kitabevi, Konya.

Apaydın, H. Y. (2022). "Kefalet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 25, Ankara, 168-177.

Çelik, Ş. (2014). "1261/1845 Tarihli Harput Kefalet Defteri ve Bu Deftere Göre XIX. Yüzyılın Ortalarında Harput Şehri", *Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, Elazığ, 21-47.

Demirel, D. (2016). *Siroz Sancağı'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı (1876-1912)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Demirtaş, M. (2017). "XIX. Yüzyılın İlk Yarısında İstanbul'da Kamu Düzenini Bozan Gruplara Karşı Yürütülen Mücadele", *Belleten*, Cilt 81, Sayı 291, 481-524.

Düzbakar, Ö. (2003). "Osmanlı Döneminde Mahalle ve İşlevleri", *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 5, 97-108.

Eğnim, K. (2013). *Evliya Çelebi'ye Göre Rumeli'deki Bazı Halklar Ve Topluluklar*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ergenç, Ö. (1984). "Osmanlı Şehrindeki «Mahalle»nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, Cilt 4, Sayı 4, 69-70.

Ertuğ, H. N. (2000). *Osmanlı Kefalet Sistemi ve 1792 Tarihli Kefalet Defterine Göre Boğaziçi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gümüşçü, O. ve Küçükbaşçı, M. S. (2019). "Köy", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ek 2 (Gözden Geçirilmiş 3. Basım), Ankara, 85-87.

Halaçoğlu, Y. (1999). "1740-1741 Tarihli Yazma Esere Göre Rumeli Kazalarının Rütbeleri", *XII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, Cilt III, TTK Yayınları, Ankara, 869-897.

İnalçık, H. (1993). "Çiftlik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 8, İstanbul, 313-314.

İnciciyan, P. I. ve Andreasyan, H.D. "Osmanlı Rumelisi Tarih ve Coğrafyası", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Sayı 2-3, 11-88.

- Kahraman, A. (1998). "İslam Hukukunda Şahsa (Nefse) Kefâlet Müessesesi ve Türk Ceza Muhakemeleri Hukuku'ndaki Teminatla Salıverme Müessesesi ile Mukayesesi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 2, 301-328.
- Kalıpçı, M. E. (2024). *Bir Toplumsal Denetim Aracı Olarak Osmanlı Hukukunda Nezir Usulü*, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, Ankara.
- Karademir, Z. (2018). "Statüleri ve Mahiyetleri Açısından Osmanlı Ekonomisinde Büyük Çiftlikler (18. Yüzyıl)", *Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, Cilt 4, Sayı 2, Aralık 2018, 15-43.
- Karpat, K. H. (1985). *Ottoman Population 1830-1914: Demographic and Social Characteristics*, The University of Wisconsin Press, London.
- Keyder, Ç. (1998). "Osmanlı İmparatorluğu'nda Büyük Ölçekli Ticari Tarım Var mıydı?", *Osmanlı'da Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarım*, (Ed: Ç. Keyder ve F. Tabak), (Çev: Z. Altok), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1-14.
- Kılıç, S. (2022). *Osmanlı Komşuluk Hukuku*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kırlı, C. (2010). "Devlet ve İstatistik: Esnaf Kefalet Defterleri Işığında III. Selim İktidarı", *Nizam-ı Kadim'den Nizam-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi*, (Ed: S. Kenan), İSAM, İstanbul, 183-212.
- Kırlı, C. ve Başaran B. (2011). "18. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı Esnafı", *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Esnaf ve Ticaret*, (Ed: Fatmagül Demirel), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Menekşe, Ö. (2024). "Osmanlı'da Hırsızlık Suçunu Önleme Yöntemi Olarak Şahsa Kefalet Sistemi", *İstanbul International Contemporary Scientific Research Congress-IV*, 5-7 July, İstanbul, 346-361.
- Mahmud Şevket Paşa. (1983). *Osmanlı Askeri Teşkilatı ve Kıyafeti (Osmanlı Ordusunun Kuruluşundan 1908 Yılına Kadar)*, K.K.K. Ankara Basımevi, Ankara.
- Nachev, I. (2015). "Melnik After 1912: Social and Economic Challenges Facing a Border Town at the Time of Nation States", *Études Balkaniques (Greece, Bulgaria and European Challenges in the Balkans)*, (Ed: Y. Konstantinova), Académie Bulgare des Sciences Institut D'études Balkaniques & Centre de Thracologie, Sofia, 126-139.
- Osmanlı Yer Adları I: Rumeli Eyaleti (1514-1550)*, (Yay. Haz: A. Coşkun, A. Özkılınç ve A. Sivridağ), T.C. Başkanlık Osmanlı Arşivi Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara 2013.
- Özcan, A. (1993). "Çorbacı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 8, İstanbul, 369-370.
- Özcan, T. (2001). "Osmanlı Mahallesi Sosyal Kontrol ve Kefalet Sistemi", *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 129-151.
- Özekmekçi, M. M. (2020), *İlk Osmanlı Nüfus Sayımları (1830-1850) ve İngiltere, ABD Nüfus Sayımları ile Mukayesesi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özekmekçi, M. M. (2020), "Osmanlı Devleti'nin İlk Genel Sayımının Öncüsü Olarak Önerilen Sayımlar", *Kesit Akademi Dergisi*, Sayı 25, 148-160.
- Öztunç, H. B. (2021). "Menlik, Petric ve Cuma-i Bâlâ Nasihat Heyetleri ve Faaliyetleri", *XIII. Uluslararası Mübadele ve Balkan Türk Kültürü Araştırmaları Kongresi Bildirileri*, (Ed: B. Kocaoğlu), Samsun Mübadele ve Balkan Türk Kültürü Araştırmaları Derneği Kültür Yayınları, 319-330.
- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II*, MEB Yayınları, İstanbul.
- Saydam, A. (1997). "Kamu Hizmeti Yaptırma ve Suçu Önleme Yöntemi Olarak Osmanlılarda Kefâlet Usûlü", *Tarih ve Toplum Dergisi*, Sayı 64, 68-72.
- Sezgin, İ. (2007). "Paşa Livâsı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 34, İstanbul, 183-184.
- Stoyanovski, A. (1974). "XVII. Yüzyılın Sonuna Kadar Makedonya'nın Osmanlı Hakimiyeti Devrinde İdari Taksimatı", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, S. 4-5, Ağustos 1973-1974, (Çev: İ. Eren), Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 213-230.
- Sümer, F. (1988). "Ağa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul, 451-452.
- Şemseddin Sami. (1317). *Kâmûs-ı Türkî*, İkdâm Matbaası, İstanbul.
- Şemseddin Sami. (1316). *Kâmûs-ül Alâm*, VI, Mihran Matbaası, İstanbul.
- Şemsü'l-eimme Ebû Sehl Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed Serahsî. (2008). *Mebûsât*, 19. Cilt, (Ed: Mustafa Cevat Akşit), (Çev: Ş. Kalay vd.), (Tashih eden: A. Şafak vd.), Gümüşev Yayınları, İstanbul.
- Toprak, S. V. (2015). *Besni: 1846 Tarihli Bir Kefâlet Defterine Göre Nüfus ve Sosyal Hayat*, Adıyaman Üniversitesi Yayınları, Adıyaman.
- Ünlü, E. (2023). "Dağlı İsyanları Sırasında Kefaletle Bağlanan Rumeli Şehirleri", *INCSOS VIII. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, 20-23 Ekim 2022 Tam Metin Bildiri Kitabı*, Tekirdağ, 90-110.
- Yazıcı, M. (2013). "XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Devleti'nde Kamu Düzeninin İşleyişini Etkileyen Unsurlar Üzerine", *Asia Minor Studies International Journal of Social Sciences*, Cilt 1, Sayı 1, 156-178.

EKLER

Ek 1: Mahallelere Göre Meslekler

[illegible]

								2				Fiıcı
									1			Hablemeci?
									1	1		Takyeci
									1	1		Çömlekçi
										1		Duhani
										1	1	Yorgancı

Düzenlenmemiş Sürüm-First Published

[illegible]

Ek 3: Çiftliklere Göre Meslekler

[illegible]

Ek 4: Menlik Kazası⁵

⁵ Bu harita kazanın yerleşimi hakkında bir fikir oluşması adına, 1787 tarihli Kefalet Defteri'ndeki karye ve çiftliklerin isimleri esas alınarak Google Earth üzerinde oluşturulmuştur. Yerleşim alanları haritada tespit edilebildiği kadarıyla gösterilmiştir.